

Solidarnost in aktivno državljanstvo z uporabo metod izkustvenega učenja

Andreja Cerovšek, univ. dipl. soc., Osnovna šola Grm Novo mesto

Šola usmerja učence vsestransko in celotno osnovnošolsko obdobje k aktivnemu vključevanju in delovanju v družbi. To je tudi pomemben cilj predmeta Domovinska in državljanska kultura in etika. Zato učenci pojma solidarnost in aktivno državljanstvo spoznajo z uporabo metod izkustvenega učenja. Predstavljen je primer dobre prakse, kjer se učenci seznanijo s prostovoljnim delom in v lokalni skupnosti nastopijo kot aktivni državljani. Namen prispevka je razvijati občutljivost mladih za skupnost, krepiti njihov izkustveni svet, koristno prispevati k družbeni dobrobiti, saj jim pridobljene izkušnje prinesejo nova znanja in še mnogo več. Učinki opravljenega dela niso merljivi, pozitivni odzivi posameznikov in institucij pa kažejo na to, kako pomemben del družbe so mladi.

Uvod

Čas, v katerem živimo, ponuja človeku hipno zadovoljevanje potreb ter izpolnitev želja. Občutki ugodja se razblinijo, ostajajo nezadovoljstvo, praznina, izguba življenjskega smisla. Vrednote, kot so učenje in znanje, dejavno preživljanje prostega časa, solidarnost, prostovoljno delo in aktivno državljanstvo so potisnjene v ozadje. Mlajša generacija se v takšnem vzgojnem duhu stežka zave svojega vpliva na kvaliteto človekovega bivanja in zdravje celotne človeške družbe.

Zato moramo socialno odgovorni odrasli, predvsem pa starši, vzgojitelji in učitelji mlade usmerjati k spoznanju, da sta za mirno in svobodno življenje v skupnosti kljub neenakostim med njenimi člani potrebna napor in odgovorno ravnanje posameznika. S svojim zgledom in učno-vzgojnimi metodami smo dolžni opolnomočiti mlade za odgovorno udejstvovanje v civilni družbi kot tudi za delovanje na področju politike, ko nastopi čas za to. Izkustveno učenje posamezniku na tem področju ponudi neprimerno več kot le teoretično znanje.

Pastem sodobnega časa so pod vplivom ožjega in širšega družbenega okolja, medijev, materialnega blagostanja in ostalih dejavnikov podlegli mnogi otroci in mladostniki. V šoli se soočamo z individualizmom in egocentrizmom, sebičnostjo, pasivnostjo in brezbržnostjo posameznikov, pogosto tudi z nestrpnostjo do drugačnih. Ob porastu števila manjšinskih skupin pa opazimo tudi primere odprtosti ter sprejemanja, vzajemnega sodelovanja in solidarnosti posameznikov, odgovornega ravnanja in aktivnega delovanja v javno dobro.

Na Osnovni šoli Grm Novo mesto imajo zato učenci pri predmetu Domovinska in državljanska kultura in etika (v nadaljevanju DKE) v 8. razredu možnost opraviti družbeno koristno delo, v katerem se izkusijo kot prostovoljci. Dejavnost, ki od njih zahteva aktivno držo, jih pouči o pojmih solidarnosti in aktivnega državljanstva.

1 Izkustveno učenje

Izkustveno učenje je po Kolbu »vsako učenje v neposrednem stiku z resničnostjo, ki jo proučuje«. Gre za preplet teoretičnega znanja s prakso, pri čemer ima središčno vlogo v procesu učenja izkušnja. Proces se odvija v štirih fazah. Učenje se lahko začne s katerikoli fazo, pomembno je le, da učeči realizira vsako izmed njih. Denimo, da se učenje začne s konkretno izkušnjo. V tem primeru ji sledi razmišljujoče opazovanje, kjer subjekt o izkušnji razmišlja in jo želi razumeti. V tem koraku ozavešča informacije, ki so bile doslej v nezavednem. Tretja faza je faza abstraktne konceptualizacije, kjer posameznik pridobiva nove, logične in razumske informacije. Ko spoznanja preizkusi v novih situacijah in pridobi nove izkušnje, govorimo o fazi aktivnega eksperimentiranja. Krog učenja je tako sklenjen (Kolb v Marentič Požarnik 2000, 123–124). Ob izkustvenem učenju se krepijo samoiniciativnost in ustvarjalnost mladih, osebna avtonomija, njihove socialne veščine, občutek lastne vrednosti, občutljivost za druge, sposobnost celovitega dožemanja situacije. Aktivna vloga posameznika aktivira njegov razumski in čustveni svet, mu omogoči celovito osebno izkušnjo ter oblikuje njegovo lastno zavedanje in odnos do aktualnih tem (Marentič Požarnik 2000, 123).

Kolbov model izkustvenega učenja (Marentič Požarnik 2000, 124).

Izkustveno učenje je v učno-vzgojnem procesu prisotno od vrtca do izobraževanja odraslih. Poznamo veliko metod tovrstnega učenja. Najbolj znane so igra vlog, učenje ob gibanju, ekskurzija, opazovanje pojavov in procesov, uporaba IKT tehnologije.

METODE IZKUSTVENEGA UČENJA		
OSREDNJE METODE	PODPORNE METODE	KLASIČNE METODE
<ul style="list-style-type: none"> • Simulacije in igranje vlog. • Strukturirane vaje oz. naloge. • Skupinska interakcija. • Telesno gibanje in sproščanje. 	<ul style="list-style-type: none"> • Čas za razmislek. • Opazovanje pojavov in procesov. • Terenske izkušnje in ekskurzije. • Uporaba avdio-vizualnih sredstev. • Notranje gledanje in vizualizacija. • Vprašalniki. • Metoda projektov. • Metoda primerov. 	<ul style="list-style-type: none"> • Predavanja. • Branje krajših besedil. • Pisanje. • Študija primera.

Delitev metod izkustvenega učenja po Walterju in Marksu (Marentič Požarnik 1992, 1-16).

1.1 Izkustveno učenje pri DKE

Učitelji DKE čutimo dolžnost učence pripraviti na negotovo in izzivov polno prihodnost. Delno zato, ker učni načrt od nas zahteva, da med drugim »pri učencih spodbujamo razvoj veščin obveščene, kritičnega, konstruktivnega in angažiranega družbenega delovanja« (Karba in drugi 2011, 5). Med splošnimi cilji, ki se na omenjeno opredelitev nanašajo, je navedeno tudi »dejavno vključevanje učencev v družbeno življenje« (Karba in drugi 2011, 7). Predvsem pa jih aktivnega državljanstva učimo in jih v tem duhu vzgajamo, ker se zavedamo, da je naša skupna prihodnost odvisna od delovanja generacij, ki se bodo k aktivnemu prebivalstvu šele priključile. S svojim zgledom in praktičnimi aktivnostmi spodbujamo učence k dejavni udeležbi pri spoznavanju, odločanju in reševanju lokalnih, regionalnih, nacionalnih in globalnih družbenih vprašanj ter oblikovanju naše skupne prihodnosti (Čebašek-Travnik in Urh 2008, 67). Potrebno jih je seznaniti s človekovimi pravicami in svoboščinami, z dolžnostmi, ki jih imajo do skupnosti ali jih bodo še imeli, s političnim sistemom ter z delovanjem lokalne, državne in evropske politike.

Usmerjanje k življenju občje človeških vrednot, kot so mir, enakost, varnost, zdravo okolje (Pikalo 2008, 84), naj bi bilo v šolskem prostoru vedno prisotno, prav tako zahteva po spoštovanju oz. varovanju človekovih pravic. Frontalnega poučevanja tovrstnih vsebin ne gre opustiti, so pa za pojme kot so etika, socializacija, diskriminacija, narod, država, zakon, referendum, konsenz in druge za boljše razumevanje in pomnjenje poleg teoretične osnove bistveni konkretni življenjski primeri. Z uvajanjem različnih oblik in metod dela naučeno podkrepimo z življenjskimi izkušnjami. Pri tem ima za trajnejšo zapomnitev ter dobro razumevanje neizmerno moč izkustveno učenje. Skozi šolsko leto se poslužimo večine, če ne vseh metod izkustvenega učenja, največ časa in napora pa od učitelja in učencev zahteva metoda terenske izkušnje.

2 Aktivni državljan

Aktivno državljanstvo temelji na medsebojnem spoštovanju, nenasilju in na zagotavljanju človekovih pravic in upoštevanju demokratičnih vrednot (Cink in drugi, 4). Njegovo bistvo je, da imamo možnost, prostor, podporo in željo, da lahko sodelujemo pri odločanju in vplivamo na odločitve, ki se sprejemajo ter tako soustvarjamo družbo na lokalnem nivoju in širše (Cink in drugi, 6). Zajema delovanje državljanov na različnih področjih – kulturnem, ekonomskem, političnem in družbenem. Ne gre zgolj za posameznikovo redno udeleževanje na volitvah in spremljanje po-

litičnega dogajanja, temveč le-ta s svojim aktivnim sodelovanjem zagotavlja splošno družbeno korist, gradi demokratično politično skupnost in vpliva na njeno delovanje. Zato je nujno, da pridobiva tovrstna znanja in kompetence že v izobraževalnem procesu (Pikalo 2008, 86–87).

Aktivni državljan tako pomaga tudi marginaliziranim družbenim skupinam ter na ta način spodbuja spremembe v družbi. Ob tem pridobiva nova znanja, izkušnje, veščine, krepi socialne stike, aktivno preživlja prosti čas ter pridobiva ugled v družbi (Gladek 2015, 96). Zgornje velja tudi za prostovoljca, zato lahko zapišemo, da sta oba pojma tesno povezana.

3 Prostovoljno delo

Država je demokratična, socialna in pravna tvorba. Kljub delovanju državnih institucij vsem državljanom in živečim na njenem ozemlju ne uspe zagotoviti temeljnih človekovih pravic in zadovoljiti njihovih potreb. Vrzel zapolnjujejo civilnodružbene organizacije: neprofitne, človekoljubne, dobrodelne, naravovarstvene in druge, ki delujejo neodvisno od države.

Članstvo v tovrstnih organizacijah temelji na svobodni odločitvi posameznika. Njegovo delovanje je prostovoljno, kar pomeni, da posameznik deluje v korist človeka, skupine ali širše skupnosti, ne da bi ob tem pričakoval ali prejel plačilo. Prostovoljno delo se lahko izkazuje kot konkretna pomoč posamezniku ali skupini, pa tudi kot civilna pobuda, zagovorništvo in socialna akcija (Mikuš Kos in drugi 1999, 14).

Najštevilčnejši člani prostovoljskih organizacij so mladi prostovoljci, v večini srednješolci, ki so ob otrocih tudi najštevilčnejši porabniki prostovoljnega dela. Posameznik, ki doživi izkušnjo prejetja prostovoljne pomoči, bo verjetneje tudi sam v prihodnosti deloval kot prostovoljec. Postal bo tisti, ki bo nudil pomoč, širil vrednote solidarnosti in odgovornega državljanstva ter vplival na zdravje širše družbe.

Ob družbenem delovanju prostovoljec pogosto uresniči tudi svoje osebne potrebe, interese in želje. Prostovoljno delo nudi občutek pripadnosti, razvoj občutka pomembnosti svojega delovanja ter sposobnosti prevzemanja odgovornosti, veščine sodelovanja, načrtovanja in odločanja, interakcije z ljudmi in drugo. Opravljanje tovrstnega dela vpliva na porast motivacije za šolsko delo, nudi mladim vpogled v različne poklice, kar jim je v pomoč pri odločitvi o nadaljnjem šolanju, vpliva na njihovo socialno odgovornost in osebno rast (Mikuš Kos in drugi 1999, 14–20).

4 Primer dobre prakse

Za opravljanje družbeno koristnega dela se na Osnovni šoli Grm Novo mesto vsako šolsko leto

odloči najmanj polovica učencev 8. razreda. V uvodu našega projekta organiziramo delavnico o prostovoljstvu, ki je v okviru predmeta namenjena vsem učencem. Njeno izvedbo prepustimo strokovnim sodelavcem Društva za razvijanje prostovoljnega dela Novo mesto (v nadaljevanju DRPD Novo mesto). Učenci se preko formalnega pouka ter socialnih iger in skupinskega dela seznanijo s pojmom prostovoljstvo, poslanstvom nevladnih organizacij, pozitivnimi in negativnimi platmi prostovoljnega dela, dolžnostmi in pravicami prostovoljske organizacije, prostovoljca in prejemnikov pomoči. Sledi kratka predstavitev civilnodružbenih organizacij v lokalni skupnosti ter Slovenske filantropije, krovne prostovoljske organizacije pri nas.

Učitelj je tisti, ki učencem ponudi teoretično znanje in jih seznani s cilji projekta. Je usmerjevalec ter spodbujevalec, njegova vloga temelji na spremljanju poteka dela ter nudenju povratnih informacij. Naveže stik s starši učencev in pridobi potrebno soglasje o vključitvi njihovega otroka v prostovoljno delo. Stopi v kontakt s posameznimi institucijami in v času poteka naloge sodeluje z njimi. Ob koncu skupaj z učenci analizira svoje in njihovo delo. Zelo pomembna je izmenjava mnenj. Za odgovorno opravljeno delo učitelj učenca nagradi z odlično oceno.

Od idejne zasnove naloge do izvedbe nastopajo učenci kolikor je mogoče samostojno. Razmislijo, komu bi lahko pomagali in s katero lastno aktivnostjo bi tako koristili sočloveku. Ob tem je pomoč članom primarnih družbenih skupin (družinskim članom ter prijateljem) izveta. Samoiniciativno in po lastnih interesih navežejo kontakt z izbrano osebo, pogosto je to starejša ali invalidna, osamljena, bolna oseba iz soseske.

Učenci se nemalokrat lotijo opravil na prostem. Spomladi sadijo in sejejo ter urejajo vrtove, jeseni grabijo listje ter obrezujejo grmičevje. Ko nas v zimskem času preseneti obilno sneženje, odmetavajo sneg s parkirišč in poti okoli hiš ter čistijo sadno drevje in živo mejo. Pogosto se izkaže tudi potreba po pomoči pri gospodinjstvih opravilih, čiščenju stanovanja, prinašanju stvari iz trgovine, po druženju. Učenci v svojih dnevnikih, ki jih pišejo ob izvajanju družbeno-koristnega dela, navajajo, da si ljudje zelo želijo druženja, zato se z njimi pogovarjajo, se sprehajajo, igrajo družabne igre, tudi berejo jim.

Nemalokrat učenci tudi med vrstniki opazijo tiste, ki potrebujejo pomoč. To so pogosto učenci priseljenci, ki v prvih letih bivanja v Sloveniji potrebujejo pomoč pri učenju slovenskega jezika. Nudijo jim učno pomoč in pomoč pri opravljanju domačih nalog. Tem učencem se pridružujejo učenci s primanjkljaji na posameznih področjih učenja in učenci Romi.

PODROČJA DRUŽBENO KORISTNEGA DELA	
POMOČ POSAMEZNIKOM	POMOČ V OKVIRU ORGANIZACIJ
sajenje	ustvarjalne delavnice
urejanje vrtov	pogovor
grabljenje listja	učna pomoč
obrezovanje grmičevja	učenje slovenskega jezika
odmetavanje snega	socialne igre
čiščenje stanovanja	športne igre
pomoč pri nakupovanju	nega, hranjenje in sprehajanje zapuščenih živali
branje knjig, revij	čiščenje cerkva
pogovor	pomoč pri sestavljanju in zavijanju daril
sprehajanje	delitev daril na prireditvah ob novem letu
igranje družabnih iger	
učenje slovenskega jezika	
učna pomoč	
pomoč pri opravljanju domačih nalog	

Področja družbeno koristnega dela

Pogovor med prostovoljcem in prejemnikom pomoči, ki je v tem procesu nujen in prisoten sam po sebi, vpliva na razvoj komunikacijskih oziroma socialnih veščin obeh strani. Pogovor deluje terapevtsko ter osmišlja svet drugega.

Stik navežemo tudi z institucijami v lokalni skupnosti – Domom starejših občanov, Društvom prijateljev mladine Mojca, župnijami in Škofijsko Karitas, veterinarsko kliniko in zavetiščem za živali ter z že omenjeno DRPD Novo mesto. Ne izpustimo niti domače šole in naših učencev z učnimi težavami.

Učencem se, preden začno s prostovoljnim delom, predstavi naloge, ki jih čakajo. Seznanijo se z vsebino Etičnega kodeksa organiziranega prostovoljstva. Učenci in njihovi starši oz. zakoniti zastopniki so pred pričetkom opravljanja dela v organizaciji dolžni podpisati dogovor o prostovoljskem delu, svoj podpis pa doda tudi strokovni delavec organizacije.

Pogoj za uspešno opravljeno nalogo sta najmanj dve srečanji učenca z uporabnikom (oz. uporabniki) pomoči in najmanj štiri opravljene ure prostovoljnega dela.

Naši prostovoljci med pripravo in zavijanjem daril

Organizacija, upoštevajoč Zakon o prostovoljstvu, izda učencu na njegovo željo potrdilo o opravljenem prostovoljskem delu, z navedbo števila ur opravljenega dela in nalogami, ki jih je v tem času opravil. Pripisana so znanja in spretnosti, ki jih je posameznik ob tem pridobil.

Zaključimo s predstavitvijo naloge in njenega poteka. Ovrednotimo rezultate našega dela. Usmerimo se na učenčeve misli in občutja ob izvajanju naloge ter pridobljene izkušnje in spoznanja. Učenci v svojih predstavitvah pogosto navajajo pozitivna občutja – občutja koristnosti, pomembnosti in lastne vrednosti, radost in ponos. Zelo pogosto prvikrat v svojem življenju občutijo lastni prispevek k javnemu dobremu. Njihova dejanja vplivajo na njihovo samozavest, še posebej je to moč opaziti pri tujejezičnih učencih, učencih z učnimi, čustvenimi in vedenjskimi težavami ter učenci z nizko samopodobo, ki malokdaj doživijo uspeh in potrditev.

Učenci tudi argumentirajo svoja stališča v odnosu do prostovoljnega dela. Vprašajo se, ali in kako je njihova udeležba v dobrodelni akciji vplivala na njihov vrednostni sistem ter na morebitne predsodke in stereotipe do 'drugačnih', pa tudi kakšen vpliv je imela na prejemnike pomoči. Ti se osebno ali preko pisem večkrat zahvalijo za usmerjanje mladostnikov k tovrstnemu delu ter krepitev njihovega čuta za šibkejše. Ob tem izražajo pohvale ob spoštljivem odnosu učencev do njih in dela samega, neizmerno so hvaležni in radostni. Povedo, da so jih mladi napolnili z novo močjo in optimizmom.

Misli na koncu usmerimo še k aktivni državljski držji v bodoče. Razmišljamo o vlogi šolskega parlamenta ter mladinske politike pri nas in v Evropski Uniji, o lastnih interesih delovanja na omenjenem področju. Izkazalo se je, da učenci s predznanjem, ki ga pridobijo v okviru opravljanja družbeno-koristnega dela, veliko bolje operirajo tudi pri učni temi Demokracija.

5 Nove možnosti razvoja prostovoljnega dela osnovnošolcev

Pomembna faza v procesu izkustvenega učenja, faza ovrednotenja (Marentič Požarnik 2000, 126), je za kvalitetnejše nadaljnje delo pomembna tudi z vidika učitelja mentorja. Kaj je tisto, kar bi bilo potrebno v prihodnje izboljšati, čemu smo namenili premajhen poudarek, kje so skrite možnosti za razcvet kvalitetne izkušnje izkustvenega učenja? Učitelju mentorju so lastne izkušnje s prostovoljstvom gotovo v pomoč. A le to ni dovolj. Dobrodošlo in nujno je pridobiti nova znanja o metodah in postopkih izkustvenega učenja. Smiselno bi bilo prostovoljno delo kot izbirno vsebino ali interesno dejavnost vključiti v osnovno šolo (v slovenskih srednjih šolah je svoje mesto že našla) in ji nameniti primerno število ur.

Ob usposabljanju učiteljev mentorjev prostovoljnega dela bi bil čas tista spremenljivka, ki bi omogočila poglobljeno predanost vsaki izmed faz terenskega dela kot metodi izkustvenega učenja – načrtovanje učne izkušnje, uvodna faza, faza aktivnosti, faza analize, faza povzetka in transfera, faza ovrednotenja (Marentič Požarnik 2000, 126). Povezati bi se bilo moč tudi z večjim številom ustanov – bolnišnico, varstveno-delovnim centrom, osnovno šolo s prilagojenim programom, kulturnimi in naravovarstvenimi ustanovami. V času razvoja informacijsko-komunikacijske tehnologije bi bil izziv organizirati solidarnostno akcijo preko katerega od družbenih omrežjih, se povezati s prostovoljci srednje in starejše generacije, predstaviti svoje izkušnje in spoznanja v lokalni skupnosti. Priložnosti za nadgradnjo učenja o aktivnem državljanstvu skozi izkustveno učenje je torej tudi v osnovni šoli še dovolj.

6 Zaključek

Terensko delo se kot metoda izkustvenega učenja pri temah solidarnost in aktivno državljanstvo pri predmetu DKE na Osnovi šoli Grm Novo mesto uporablja osem let. Načrtovanje in izvedba družbeno koristnega dela terjata od učitelja in učencev veliko časa in energije. Kljub temu se zanj vsako leto odloči polovica osmošolcev naše šole. Učencem je učenje, ki temelji na dobljenih izkušnjah, zaradi njihove aktivne vloge všeč. Tako učenje zagotavlja dinamiko ter omogoča boljše povezljivost naučenega z življenjem. Učitelj mentor spoznava učence s solidarnostjo in aktivnim državljanstvom s pomočjo metod izkustvenega učenja. Ugotovitev in pomembno spoznanje družbeno koristnega dela po metodah izkustvenega učenja je uvid mladostnikov o svoji neprecenljivi vlogi v družbi. Prepričajo se, da je njihovo delovanje za skupnost pomembno in cenjeno. Zaradi tega ali katerega drugega pozitivnega vzgiba s prostovoljnim delom nekateri posamezniki nadaljujejo tudi po opravljeni šolski nalogi.

Prostovoljno delo oz. družbeno-koristna akcija, kot smo jo poimenovali, torej prispeva k dobroti vseh: (1) učenca prostovoljca, ki se razvija v zadovoljnega in odgovornega aktivnega državljana, (2) učitelja mentorja, ki ob takih projektih poklicno in osebno raste, (3) prejemnika pomoči, ki na ta način zadovolji svoje življenjske potrebe ter (4) širše skupnosti, ki s takšnimi in podobnimi civilnodružbenimi akcijami ohranja in krepi zdravo družbeno jedro.

Literatura

- Čebašek-Travnik, Z. in Urh, B. (2008): Varuh človekovih pravic Republike Slovenije ter vzgoja in izobraževanje za človekove pravice. V: Sancin Vasilka ... [et al.] *Vzgoja in izobraževanje za človekove pravice*, str. 65–72. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Gladek Nevenka, A. (2015): *ABC prostovoljstva v šolstvu*. Ljubljana: Slovenska filantropija.
- Marentič Požarnik, B. (1992): Izkustveno učenje – modna muha, skupek tehnik ali alternativni model pomembnega učenja? *Sodobna pedagogika*, št. 1-2, letnik 43, str. 1-16.
- Marentič Požarnik, B. (2000): *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana: DZS.
- Mikuš Kos, A., Tepina, J., Samec, T. in drugi (1999): *Prostovoljno delo v šolstvu*. Ljubljana: Združenje Slovenska filantropija.
- Pikalo, J. (2008): *Vzgoja za človekove pravice v dobi globalizacije*. V: Sancin Vasilka ... [et al.] *Vzgoja in izobraževanje za človekove pravice*, str. 84–87. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Zakon o prostovoljstvu (Uradni list RS, 10/2011) – 25. člen (pravice in obveznosti prostovoljca).

Viri:

- Dogovor o prostovoljskem delu med organizacijo in prostovoljcem. Ljubljana: Slovenska filantropija. Dostopno na <http://www.prostovoljstvo.org/za-organizacije/dokumenti-in-obrazci.doc>, 18. 9. 2017.
- Etični kodeks organiziranega prostovoljstva (2006). Dostopno na http://www.filantropija.org/wp-content/uploads/2013/09/Slovenska_filantropija_Eticni_kodeks_organiziranega_prostovoljstva.pdf, 16. 1. 2018.
- Karba P. in drugi (2011) Državljska in domovinska vzgoja ter etika – učni načrt [Elektronski vir]. Ljubljana: Ministrstvo RS za šolstvo in šport: Zavod RS za šolstvo. Dostopno na http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/prenovljeni_UN/UN_DDE__OS.pdf, 3. 9. 2017.